

“Moord en brand!”

Het leven in Geraardsbergen en de deelgemeenten in 1830-1860 op basis van morele statistieken en politieverlagen Deel 2

Jacques DE RO

In de vorige bijdrage hebben we op het belang gewezen van politieverlagen en morele statistieken om het algemeen leefklimaat van Geraardsbergen te polsen tijdens de periode 1830-1860. Hierbij zijn de rapporten aan bod gekomen over de publieke geest, de logementhuizen, de garnizoenkwartieren, herbergen en kroegen, de vreemdelingen, de wegen en de verlichting, de markten en de bevoorrading, de openbare werken en de prostitutie. Maar alsof dit niet voldoende is, vraagt de provinciegouverneur ook informatie op over diefstallen, bedelarij, moord en zelfmoord, buitengewone gebeurtenissen, de stedelijke politie en de legerleiding, de industriële en commerciële ontwikkeling en tenslotte de evolutie van de liefdadigheidsinstellingen in de stad. Door al deze deelaspecten te belichten krijgen we zelf een nauwkeuriger beeld over het leven in Geraardsbergen tijdens de eerste decennia na de Belgische onafhankelijkheid.

Diefstal

Diefstal is het zich toe-eigenen van andermans goed, doet inbreuk op de privé-sfeer van ieder persoon en wordt dan ook als misdrijf bestraft. Maar niet elke diefstal is van dezelfde aard. Daarom gebruikt de wetgever de techniek van de verzwarende omstandigheden enerzijds en de verzachtende omstandigheden anderzijds. Inbraak in woningen of stallingen, al dan niet met inklimming -hieronder verstaan we het binnendringen over muren of daken, het ontgrendelen van deuren of het stukslaan van vensterglas, of om het even welke andere afsluiting, in huizen, gebouwen, binnenplaatsen, neerhoven, bouwwerken van welke aard ook, tuinen, parken, besloten erven- wordt als een bezwarende omstandigheid beschouwd. Ook inbraak met diefstal tijdens de nacht wordt als een bezwarend feit aangerekend. In de morele rapporten wordt met betrekking tot diefstallen en inbraken meestal verwezen naar de maandelijks verslagen van alle gepleegde misdrijven en misdaden die de politiecommissaris naar de gouverneur stuurt.

Winkeldiefstallen

Wie vooral bezoek krijgt van dieven, zijn de winkeliers. Winkeldiefstallen gebeuren meestal overdag bij een bezoek, maar de dief wordt niet altijd gevat. Er wordt dan wel aangifte gedaan van de diefstal. In de politieverlagen wordt de gedupeerde steeds genoemd, maar de gestolen waar staat niet altijd vermeld. Op de marktdag van 25 april 1831 wordt in de winkel van weduwe Van der Linden in de Grotestraat een paarse katoenen doek gestolen. Catherine Hoebeke, vrouw van André Claus, wordt op 2 januari 1832 aangehouden wegens diefstal van vijf stukken vlees, gestolen bij slager Pierre Thomas. Ze wordt hiervoor op 27 januari door de correctionele rechtbank van Oudenaarde veroordeeld tot 13 maand opsluiting. In 1840 registreert de stedelijke politie in twee maand tijd drie winkeldiefstallen door onbekenden. Telkens tijdens een marktdag, op 2 maart wordt Adrien De Schuyteneer, hoedenmaker bestolen en op 27 maart verdwijnt koopwaar uit de winkel van Jacques Wisbecq. De gestolen goederen

vertegenwoordigen samen een geldwaarde van 550 frank. En op 8 april gaan bij peperkoekhandelaar O. Leyssen dieven met 100 frank in kleine geldstukken aan de haal. Op 23 januari 1846 geeft winkelier Leopold Stocquart een stoffendiefstal aan bij de politie. De daders blijken later François en Jean-Baptiste Minnaert te zijn. De volgende dag worden François en Coleta Vandercatseyen beticht voor heling van de gestolen goederen. Een paar weken later, op 6 februari, wordt in de winkel van Pierre Fries in de Nieuwstraat een paar schoenen gestolen door Bernard Van den Berghe uit Vloerzegem.

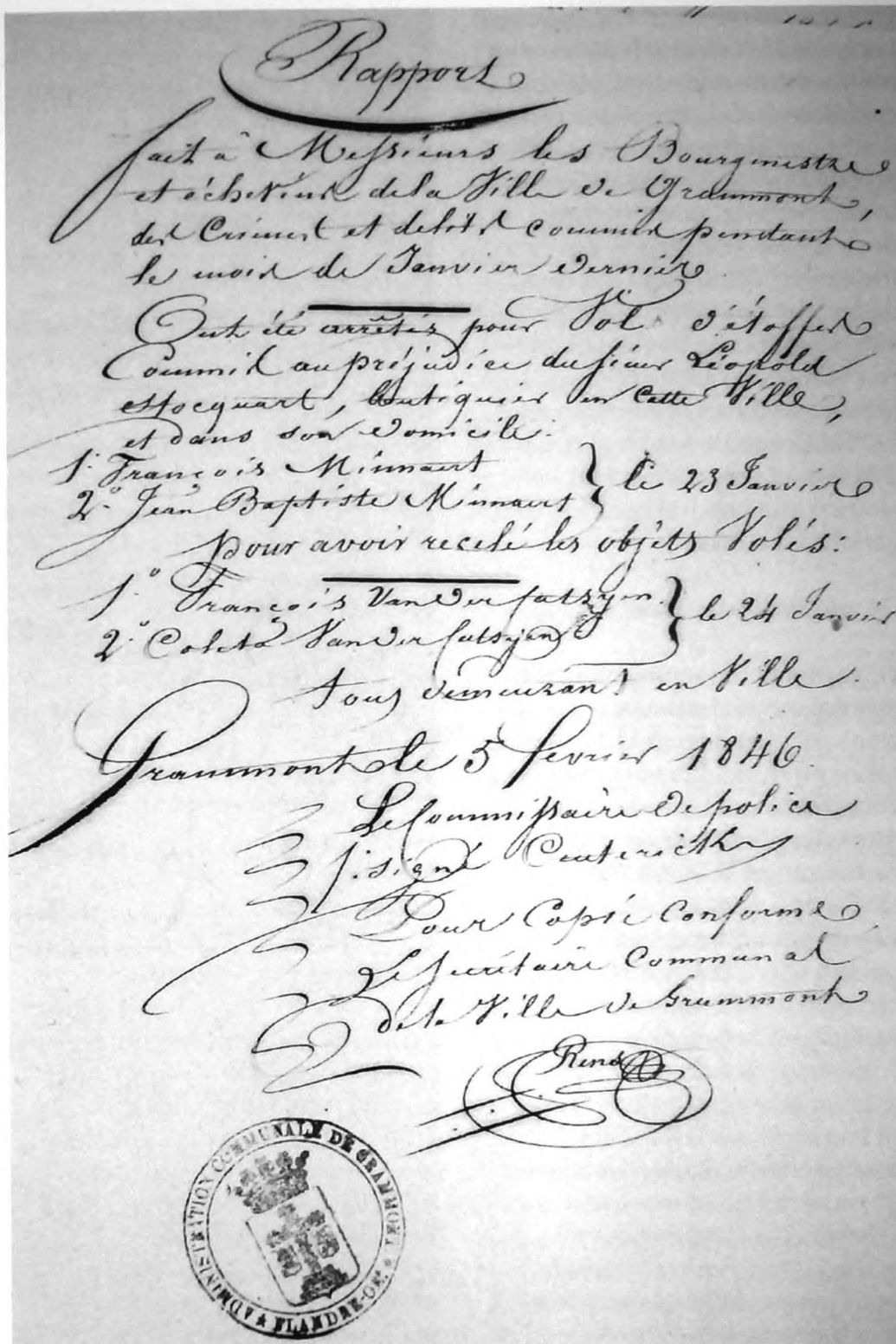
Maar er zijn ook inbraken, al dan niet met succes, in winkelpanden met het oog handelswaar of geld te stelen. Eveneens in 1840, tijdens de nacht van 6 op 7 augustus wordt door onbekenden langs een stukgeslagen venstertje van de winkel van Philippe De Lestré in de Lessensestraat ingebroken. De dieven gaan er aan de haal met 13 à 14 kg wollen stof, garen voor een geldwaarde van 100 frank, suikerbrood, kandijnsuiker en chocolade, alles samen voor een bedrag van 200 à 250 frank. Maar hun poging tot inbraak in de

winkel van een zekere Schrever aan de Brusselse Steenweg mislukt.

Vele jaren later, op 15 mei 1852, slagen onbekenden er eveneens niet in om in de kantenwinkel van Joseph Blanchart in de Hospitaalstraat in te breken. In januari 1859 hebben de dieven meer geluk. Ze breken een glasraam en raken zo binnen in de schoenwinkel van Jean-Baptiste Vandendriessche in de Lessensestraat. Hun buit bestaat uit een aantal paar schoenen ter waarde van 60 frank. Nog in 1859, op 28 mei, wordt Gustave De Clercq beticht van diefstal van geld van winkelier Benjamin Bombeke (1).

Een kapel en een klooster

In twee uitzonderlijke gevallen krijgen ook religieuze gebouwen te maken met inbrekers. Tijdens de nacht van 23 op 24 juni 1830 wordt door onbekenden ingebroken in de Onze-Lieve-Vrouwekapel op de Oudenberg. De wijze waarop de dieven in het heiligdom zijn geraakt wordt in het politieverlag uitvoerig beschreven. Zo zouden ze eerst twee boomstaken, die ze gejat hebben in de tuin van Ivo Deschamps, herbergier van *Het Hemelrijk*, met touwen tot een ladder met een drietal sporten gemaakt hebben. Hiermee raken ze op het dak van de sacristie. Twee en een half ellen (2) boven dit dak bevindt zich een ronde venster met vier grote ruiten. Langs één ervan dringen ze de kapel binnen. De inbrekers trachten daarna vruchteloos de deur van de sacristie en de offerblokken in de kapel met een ijzeren voorwerp open te breken. Ze slagen er alleen in het offerblok, ingemetseld in de muur, met geweld te kraken. Maar de buit is pover, want alle

Politierapport van een stoffendiefstal bij winkelier Leopold Stocquart (5 februari 1846).

offerblokken zijn twee dagen voordien, op 21 juni geruimd. Slechts "Derthien centen en een Oostenrijks dobbel oord" zijn er verdwenen.

Anders loopt het met een inbraak in het Sint-Jozefsinstituut tijdens

de nacht van 16 op 17 december 1839. Om 2 uur 's ochtends hoort een broeder een geluid, dat komt uit het bureau van de overste. Hij maakt de andere broeders wakker, maar gaat toch alleen naar de verdachte plaats, waar hij oog in oog komt te staan met een

(1) RAG, Provinciebestuur 1830-1850, nrs. 1997/1, 1998/1, 2010/1, 2016/1; Provinciebestuur 1851-1870, nrs. 1384, 1388/1.

(2) H. DE SCHRIJVER, *De oude landmaten in Vlaanderen*, Handzame, 1979, p. 22: een el is een oude lengtemaat waarvoor de menselijke onderarm de grondslag vormt; thans nog wel gebruikt in de manufacturenhandel en dan gesteld op 89 cm. Maar in de 19de eeuw tijd meet een el tussen 0,69 en 0,72 cm al naargelang de plaatsen waar ze gebruikt wordt.

gewapende inbreker. Hij grijpt de boef, die zich weert en de broeder een messteek toebrengt. Hierop neemt de dief de benen via een deur naar de kloostertuin. De broeder lost nog een geweerschot in zijn richting, maar mist zijn doel. Uit het onderzoek, dat er meteen op volgt, blijkt dat de dader met een loper in het bureau van de overste is binnengeraakt, een bureel en kast heeft opengebroken en met een bedrag van 140 frank aan de haal is gegaan. De dief draagt een blauwe kiel, een blauwe muts op het hoofd en zijn gezicht is bedekt ⁽³⁾.

Op geld staat geen naam

Bij particuliere woningen gaat het meestal om diefstal met of zonder braak met het doel geld, materiële zaken of voedsel te ontvreemden. Vooral baar geld, hoe klein ook het bedrag, prikkelt de steelzucht van sommige burgers. Op 28 juli 1837 wordt Aurelie Debare uit Vloerzegem door de stadspolitie gevat wegens het vervreemden van geld van Florentine Verstier uit Parike. Een belangrijke som van 2.550 frank wordt op 27 mei 1840 door onbekenden buitgemaakt bij Pierre-Antoine Batselier, landbouwer te Geraardsbergen. De omstandigheden waarin het misdrijf is gepleegd, zijn niet bekend. Op 5 november 1844 legt François Desmet een klacht neer tegen Antoine De Moijer, huisschilder te Geraardsbergen, omdat hij van hem geld zou gestolen hebben. Amelie Van Abost wordt op 11 maart 1845 beschuldigd van diefstal van vijf frank, in het bezit van Ferdinand Druart uit Geraardsbergen.

In het huis van Pierre-Joseph Mynsbrughen in de Lessensestraat wordt op 1 februari 1846 een som van 3.000 frank gestolen door onbekenden ⁽⁴⁾.

Hout en kledij zijn gegeerd

De meeste misdrijven worden gepleegd door mensen met weinig of geen bestaansmiddelen. Getergd door armoede -een fenomeen dat we vandaag nog kennen zowel in de Derde als in de Vierde Wereld- gaan zij noodgedwongen uit stelen. Kledij en brandhout om zich te wapenen tegen de winterkoude ⁽⁵⁾ zijn gegeerde goederen. Tijdens de nacht van 16 op 17 februari 1830 wordt via de tuin ingebroken in het huis van Francies Olivier in de Karmelietenstraat. De dieven gaan er aan de haal met twee zwarte doeken, elk 46 ellen lang. Huiszoekingen in de buurt leveren niets op.

Een paar maand later, tijdens de nacht van 23 op 24 april, krijgt Ferdinand Van Vaerenberg dieven op bezoek. In zijn tuin worden vijf manshemden gestolen, die er te bleken liggen. De verdenking gaat meteen naar Karel-Lodewijk De Starke, die onlangs vrij gekomen is uit de gevangenis van Sint-Bernardus, waar hij wegens diefstal heeft vastgezeten. De politie vindt in zijn woning op de Vesten niet de manshemden maar wel eiken planken en eiken ribben ⁽⁶⁾. De Starke beweert de planken na de laatste overstroming opgevist te hebben uit de Dender en de ribben heeft hij gevonden in het *Kraijenbosch* te Moerbeke. Politieonderzoek wijst echter uit dat planken en

ribben afkomstig zijn uit een vertrek in de oliestampmolen van Van Vaerenberg. Hierop volgt de aanhouding van De Starke. Diefstal van hout is ook de reden voor de arrestatie in de Pachterstraat door veldwachter Egidius Latelier op 13 juli 1830 van de gebroeders Jean-Baptiste en Abdom Debruijne uit Aker. Dit hout zou afkomstig zijn uit het bos van de Hertog van Arenbergh, eveneens in Aker.

Beiden krijgen hiervoor op 30 juli door de correctionele rechtbank van Oudenaarde een gevangenisstraf van 3 maanden. Gestolen hout is er ook tijdens een huiszoeking bij Francies Bonnier op 16 maart 1832. De politie treft er populierenhout, afkomstig uit de tuin van drankhuis *Het Hemelrijk*, gekapt esenhout dat gestolen is uit het domein van burgemeester Adrien Spitaels op de Oudenberg en kersenhout dat komt uit de tuin van de *“huijsekens op de Zavelput”*. Een week later, op 23 maart volgt er opnieuw een huiszoeking. J.B. Durant, P.A. Cobbaert en J.B. Sadones, allen bedienden van het stedelijk octrooi, verwittigen de politie dat er sparrenhout, gebruikt als palissade als onderdeel van de vervallen stadsomwalling, de nacht daarvoor is gestolen. Het ontvreemde hout wordt teruggevonden in de woning van Rose Vaernewyck, weduwe van A. Posschelle aan het Zonneveld. Bij de komst van de politiemensen is Vaernewyck echter met een zak met daarin enkele objecten het huis uitgevlucht... Planken kunnen ook gebruikt worden bij de huizenbouw. In april 1859 wordt schrijnwerker Vital Vanderbeken bestolen door zijn knecht Adrien

⁽³⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nrs. 1996/1, 2009/1. Dit verhaal vinden we ook terug in M. VAN KERCKHOVEN, *Kroniek Sint-Jozefsinstituut (1817-1990)*, Leuven, 1992, p. 44: de versie van de diefstal, verhaald door pater overste, verschilt enigszins met het politieverlag. Het zou gaan om meer dan één dief en de buit zou bestaan uit een zak geld ter waarde van 1.630 frank en nog eens 900 frank in goud. Het zou om broeder Paulus gaan, die de dief op heterdaad betrapt. De dief zou later per brief zijn daad bekennen en het geld teruggeven, maar blijft onbekend.

⁽⁴⁾ *Ibidem*, nrs. 2005/1, 2010/1, 2014/1, 2016/1.

⁽⁵⁾ Brandhout wordt in die tijd ook aangewend voor het klaarmaken of het opwarmen van een eetmaal.

⁽⁶⁾ Een *rib* is hier een soort dunne balk, geplaatst onder een vloer of zoldering.

De Onvergeten Politie Commissaris
 der Stad Geraardsbergen, heeft de eel aan de
 Edele Heer Baan Bruyn, sed Regent in Kemmer-
 lijk te maken dat tel binneng dat kerkhof
 der laatste maand July geen Misdaad
 nog van bedrijven binneng de stad en zijn
 Liggan, maer den Dertien July 1830 om
 galden justie des voren zijn tel twee gebroeders Jan-
 Bapt^{ie} Debruyne, Debruyne die gemeente Akeren,
 benevoord, aangehouden gedust waer na de
 laatste alder Oetsnaph is verdagt van diefstal
 van hout in den Bosch landen Houtog van Akeren
 binneng de gemeente Akeren, de kelders der
 kerkhof Lathiel heeft hem aangehouden in de
 Pragerstraat, grond gebied der stad, en zijn
 geene den Dertien July door de forenische
 Pragerbank te Oudenaarde, over een Diefstal
 tot drie maanden gevangstelling gedurmd
 gerd.

Geraardsbergen den 3 Augustij 1830.
 De Commissaris Verreund.
 J. G. L. G. Spijtaels
 Voor Hoop conform
 De Secretaris der Regentie
 der Stad Geraardsbergen.

Rend

Politierapport van een diefstal van hout door de gebroeders Debruyne uit Aker (3 augustus 1830).

Defroij, die planken meeneemt uit een afgesloten bouwwerf.

Meestal is de pakkans van dieven van brandhout dus groot. Moeilijker is het vinden van de daders die kledij of wasgoed van hun medeburgers stelen. Tijdens de nacht van 20 op 21 juli 1831 dringen dieven langs de Denderoever binnen in de tuin van de

woning van François Van Santen in de Molenstraat. Ze stelen er al het wasgoed, dat op het gras ligt te bleken. Hemden van Ph. Bruyneel worden door onbekenden gestolen op 4 februari 1840 op de blekerij van Pierre De Lil. Zwart streepjesgoed wordt tijdens de nacht van 26 op 27 augustus 1844 gejat door onbekenden uit de omheinde tuin van Emmanuel

Bonvalet. In februari 1856 wordt François Van Lierde uit Onkerzele aangeklaagd voor het stelen van een katoenen doek van een zekere Roelandt uit Nederbrakel op een openbare plaats in de stad. François Beeckman, arbeider en Benoît Van Lierde, pakdrager worden in augustus 1858 gesnapt bij het stelen van de kiel van Pierre Minne, plaveier. Zij wonen allen in Geraardsbergen. De echtgenote van Bernard De Groote, kantwerkster wordt in april 1859 door haar meid Pauline Mollaert van enkele kledingstukken bestolen (7).

Voorwerpen van diverse aard

Niet alleen levensnoodzakelijke goederen komen op een onwettige wijze in andermans bezit. De voorwerpen die men zich toe-eigent kunnen van diverse aard zijn. Op 3 november 1830 bemerkt vrederechter Egide-François De Brabanter dat er ingebroken is in zijn leegstaand stampkot in het Zakstraatje. Een loodzware pomp aan de muur is uit haar ankers getild en meegenomen. De politie vermoedt dat het hier om meer dan één inbreker gaat. Op 18 januari 1832 wordt koperslager François Verbruggen, na zes weken op vrije voeten, opnieuw gearresteerd. Hij wordt beschuldigd van diefstal van meerdere koperen voorwerpen, die hij heeft meegekregen van particulieren met het voorwendsel deze opgelapt terug te bezorgen. Maar Verbruggen keert niet terug naar de eigenaars en verkoopt meteen het koperwerk door aan inwoners in Moerbeke, Overboelare, Zandbergen, Everbeek en Galmaarden. Op 30 oktober 1847 wordt een dertienjarige jongen aangehouden en naar Oudenaarde overgebracht wegens het stelen van een ijzeren wiel van een machine uit de

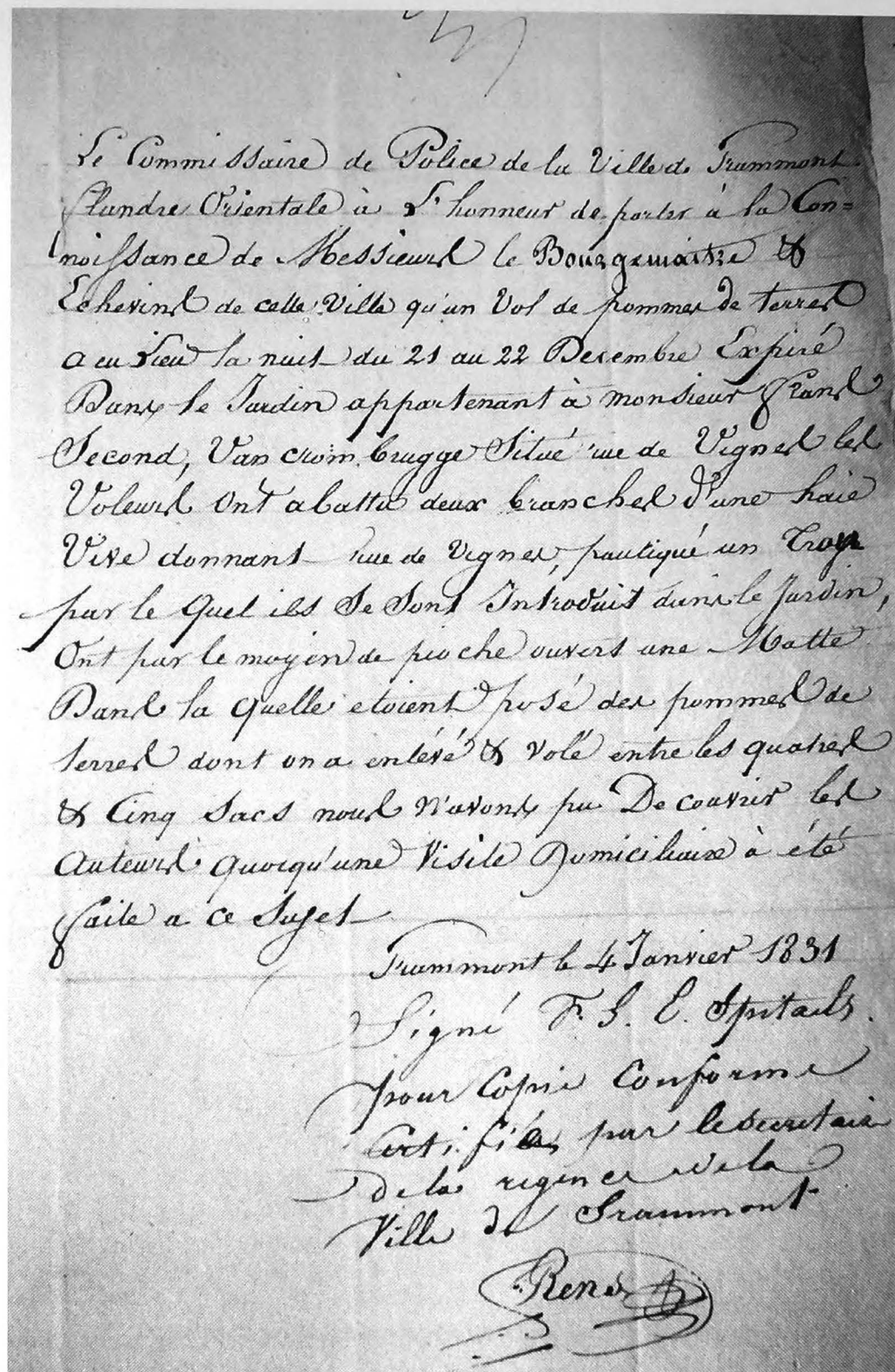
(7) RAG, Provinciebestuur 1830-1850, nrs. 1996/1, 1997/1, 1998/1, 2010/1, 2014/1; Provinciebestuur 1851-1870, nrs. 1386/1, 1387/1, 1388/1.

fabriek waar hij werkt. Het wiel heeft hij gegeven aan iemand, die het heeft doorverkocht aan een smid ⁽⁸⁾. Een koperen ketel van Joseph Vandespiegele uit Overboelare is in maart 1856 eveneens een roof- en verkoopobject voor Alexandre Brynaert uit Geraardsbergen. Het stelen van een ring lijkt ons dan weer meer voor de hand liggend. Twee maand eerder, in januari 1856, wordt Xavière De Beck, kantwerkster uit Goferdinge, voor deze daad aangeklaagd ⁽⁹⁾.

Voedseldiefstallen

We hebben hoger gezien dat tijdens de hongerjaren 1847-1848 een aantal Geraardsbergenaars op zoek is gegaan naar eetbare gewassen op de velden in de randgemeenten. Wanneer in de stad wordt ingebroken, wordt etenswaar zeker niet ontzien. Tijdens de nacht van 21 op 22 december 1830 wordt binnengedrongen in de tuin van François-Second Van Crombrugge, die in de Wijngaardstraat woont. De dieven maken er 4 à 5 zakken aardappelen buit. Aardappelen worden eveneens gestolen in juli 1841. Hierbij vermeldt het politierapport de gedupeerde noch de dader, maar wel de bijhorende straf van twee weken opsluiting. In 1856 is er opnieuw sprake van enkele voedseldiefstallen. In februari wordt Pierre Verhaegen, winkelier in de stad, betrapt bij het stelen van een suikerbrood, in het bezit van Charles Van Mello. In augustus worden Paul De Schuyteneer en François Van Lierde veroordeeld wegens het stelen van een varken bij Pauline Naie, herbergierster in de stad en nog in diezelfde maand maakt Pierre Denie andermans groenten buit.

Etenswaren worden meestal

Politierapport van een aardappeldiefstal bij François-Second Van Crombrugge (4 januari 1831).

gejat om direct in de eigen voedselbehoefte te voorzien. Maar wanneer blijkt dat de hoeveelheid te groot is en de versheid ervan slechts van korte duur, is het voor de dief voordeliger de buit te verkopen. Zo moeten ook André Claus en Jean Van Lul gedacht hebben, nadat zij tijdens de nacht

van 26 op 27 april 1831 150 kg vis, vooral karper en paling, ophalen uit de vijver van Albert Wanten, katoenfabrikant aan de Gentsepoort. Pierre-François Van Der Snickt, bediende van Wanten, zet meteen de achtervolging in. De volgende ochtend vindt hij de dieven in Edingen, waar zij deur

⁽⁸⁾ Gazette van Geeraardsbergen, 7 november 1847, p. 2, k. 3.

⁽⁹⁾ RAG, Provinciebestuur 1830-1850, nrs. 1996/1, 1997/1, 2018/A/1; Provinciebestuur 1851-1870, nr. 1386/2.

aan deur de gestolen vis te koop aanbieden. De Edingse politie rekent André Claus in, terwijl Jean Van Lul kan ontsnappen ⁽¹⁰⁾.

Boerderijdiefstallen

In de periode 1830-1860 vinden we op het grondgebied van de stad nog een aantal grote onbebouwde percelen land zoals de Zak, het Zonneveld en de Buizemont. Hier doen boeren nog aan kleinschalige landbouw. Hoger hebben we gezien dat landbouwer Pierre-Antoine Batselier in mei 1840 is bestolen van een grote som geld en hoe elf stadsbewoners tijdens de zomer van 1858 op de Buizemont een aardappelveld hebben leeggeroofd. In september 1848 wordt ingebroken in de boerderij van Jean Lippens.

Het politierapport spreekt van diefstal door onbekenden, maar vermeldt niets over de buit van de dieven. Een andere inbraak bij landbouwer Pierre Bonnier dateert uit 1855. Tijdens de nacht van 3 op 4 juni gaan inbrekers er aan de haal met een halve hectoliter tarwe, 2 vesten, 2 konijnen, en 7 kg garen ⁽¹¹⁾.

Op plundertocht in de dorpen

In de randgemeenten rond Geraardsbergen worden diefstallen in de meeste gevallen door de dorpelingen zelf gepleegd. Toch zijn een paar misdrijven bekend, waarbij stadsbewoners op rooftocht gaan op het platteland. Ze worden telkens gevat. Een zekere Durant en Paquay, octrooiambtenaren worden op 10 februari 1834 te Onkerzele betrapt wanneer zij in de schuur van landbouwer Lieven Neirinckx vier flessen wijn ontvreemden. Op 11 oktober 1835 worden in

dezelfde gemeente aardappelen gestolen door Pierre en Anne De Schuyteneer, beiden zonder beroep te Geraardsbergen. In Schendelbeke worden Adrien De Bom uit Geraardsbergen en Pierre Koos uit Everbeek op 2 september 1844 op heterdaad betrapt bij het stelen van een linnen doek. Zij worden aangehouden en voorgeleid voor de procureur des konings. En opnieuw in Onkerzele breken op 29 mei 1852 Benoît Moreels, Jean Van Der Linden, François-Ghislain Van Hoven en Joseph Gossijn, allen uit Geraardsbergen, in een woning in. Ze belanden meteen in de gevangenis ⁽¹²⁾.

Oplichters aan het werk

Daarnaast is er nog de oplichterij, in feite een verkapte vorm van diefstal. We hebben al hoger gezien hoe twee Italianen, een zekere Rebotta en Etienne Colombo in 1838 een landgenoot, die al jaren in Geraardsbergen woont, bij de neus hebben genomen met een valse wissel. In april 1845 wordt Emanuel Merkaert, wever beticht van oplichterij met koopwaar bij de weduwen De Brabanter en De Winne. Een bericht uit de *Gazette van Geeraardsbergen* van 7 november 1847 spreekt van een aantal “*kleine vrijbuiters die op eene behendige wyze zonder geld hun aendeel op de fruitmarkt wisten te krygen van de beste appelen en peeren welke de boeren ter markt bragten*”. Op de marktdag van 1 november slaagt de politie er toch in een van deze knapen op heterdaad te betrappen en enige uren in hechtenis te houden. Hoe de jongen de landbouwers om de tuin heeft geleid, staat niet vermeld ⁽¹³⁾. Wie ook dreigt bedrogen te worden is Guillaume Mertens, op

dat ogenblik directeur van een beenzwart- en lucifersfabriek in de Kleine Hunnegemstraat. In maart 1851 klaagt hij Amand Van Gurtroy, Alexis Broodcoorens en diens zoon Pierre aan voor valsheid in geschrifte.

In de marge is er een geval bekend met gesjoemel van vleeswaar. Een zekere Van Waeijenberge, voddendhandelaar in de stad, wordt op 20 juni 1860 aangeklaagd voor het aanbrenge, het verkopen en het ontvreemden van door de politie in beslag genomen vlees van een koe, die door ziekte is geveld ⁽¹⁴⁾.

Bedelarij

Een dagelijks fenomeen

Wie arm en werkloos is, een groot gezin te onderhouden heeft en niet uit stelen gaat, is in de 19de eeuw bijna gedwongen te bedelen. Toch is de bedelarij tijdens de periode 1830-1860 in Geraardsbergen een quasi dagelijks fenomeen, dat fluctueert met de seizoenen en met de sociaal-economische toestand van de minstbedeelden. Hoewel van hogerhand wordt aangestuurd om de bedelarij te bedwingen, voert het bestuur van Adrien Spitaels in de stad een gedogingsbeleid. Een belangrijk argument voor haar is dat de bedelarij gewoon niet uit te roeien is. Er zijn steeds extreem arme burgers, vaak blind of verminkt, die niet geholpen kunnen worden door het weldadigheidsbureel, dat over onvoldoende financiële middelen beschikt. Zij worden gedwongen tot de bedelstand. Dat zij een gevaar kunnen betekenen voor de versterking van de openbare rust bewijst een voorval dat zich voordoet op 10 november

⁽¹⁰⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nrs. 1996/1, 1997/1, 2011/1; *Provinciebestuur 1851-1870*, nr. 1386/2.

⁽¹¹⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nr. 2019/1; *Provinciebestuur 1851-1870*, nr. 1386/1.

⁽¹²⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nr. 2000, 2002/1, 2014/1; *Provinciebestuur 1851-1870*, nr. 1384.

⁽¹³⁾ *Gazette van Geeraardsbergen*, 7 november 1847, p. 2, k. 2-3.

⁽¹⁴⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nr. 2014/1; *Provinciebestuur 1851-1870*, nrs. 1383, 1388/1.

1830. Die avond omstreeks 19 uur wandelt hoedenmaker Joseph Ghijsbrecht door de Begijnenstraat (thans Wegvoeringstraat). Een bedelaar doet hem halt houden en vraagt hem om een aalmoes. Wanneer hij echter de zijden zakdoek van Ghijsbrecht ziet, wil hij hem grijpen. De wandelaar, erg geschrokken, geeft een dreun op het hoofd van de bedelaar, die op de grond valt maar zich opnieuw weet op te richten en wegvlucht...⁽¹⁵⁾

Bedelaars uit de omgeving stromen toe

Op 3 augustus 1835 vindt het bestuur van burgemeester Joseph Druwé dat de bedelarij zeker tegenover de vorige jaren, aanzienlijk is afgenomen en dat het enige wat de politie kan doen is er voor te zorgen dat geen vreemden in de stad komen bedelen. In het voorjaar van 1838 worden drie bedelaars, vreemd aan de stad, door de politie opgepakt en voorgeleid voor de procureur des konings. Over deze aanhouding is niets teruggevonden in de politieverslagen. Vanaf september van dat jaar komt een keerpunt. De bewindslieden melden de provinciegouverneur dat de bedelarij quasi verdwenen is, alleen “*quelques malheureux estropiés et infirmes*” die van deur tot deur een aalmoes vragen, worden getolereerd. Deze gunstige situatie houdt aan tot de lente van 1842. Vanaf de maanden maart en april groeit het aantal bedelaars in de stad geleidelijk aan ten gevolge van de duurte van de aardappelen en het graan. De politie verscherpt de controle op de bedelaars, die van buiten de stad afzakken. Zij treedt minder hard op tijdens de wintermaanden. Op 9 maart 1843 vindt het bestuur dat de toename van de bedelarij toe te schrijven is aan het gebrek

aan werkgelegenheid. Een paar maanden later is de grote toestroom van bedelaars van het platteland niet meer te stuiten. Alleen de weerbare bedelaars worden teruggezonden. Ook de volgende jaren blijft het aantal bedelaars zeer hoog in de stad. Het stadsbestuur spreekt van “*des circonstances calamiteuses*”; laat alles maar betijen en kan slechts hopen op betere tijden. Het hoogtepunt van de menselijke ellende onder de stadsinwoners kristalliseert zich in het volksoproer van 8 maart 1847. Uit het moreel verslag van die dagen blijkt hoezeer het stadsbestuur machteloos is: “*La grande misère qui existe, rend impossible de s’opposer à la mendicité qui est extrême*”. Tijdens de zomermaanden van 1847 is er enig teken dat de bedelarij licht afzwakt. Ook het volgende jaar blijft het aantal bedelaars vrij hoog en komen heel wat armen uit de omliggende dorpen naar de stad.

“La mendicité est presque nulle”

In 1850 is de situatie duidelijk veranderd: onder de Geraardsbergenaars zijn nog amper bedelaars te vinden. Wie wel bedelt, komt meestal van de buiten. Eind 1851 wordt de bedelarij in de stad een zeldzaam verschijnsel. Een jaar later spreekt men opnieuw van een invasie van arme plattelandsbewoners die in de stad komen bedelen. Deze stijgende trend houdt ook de volgende jaren aan en wordt toegeschreven aan de duurte van de levensmiddelen. Zo verlaten ook sommige inwoners uit armoede de stad om rond te zwerven op het omliggende platteland. Op 18 juli 1853 worden Louis Ribbens, kleermaker; Auguste Deville en Adrien De Galand, beiden voddenrapers, allen uit Geraardsbergen, opgepakt

te Vollezele wegens landloperij en veroordeeld tot vijf dagen opsluiting⁽¹⁶⁾. Landlopers zijn rondtrekkende bedelaars zonder vast verblijf. Landloperij is volgens het politiereglement immers een strafbaar feit.

Tijdens de zomer van 1856 komt er een kentering: de bedelarij neemt af en dit wordt door de bewindslieden toegeschreven aan de opbloei van diverse industriële activiteiten in de stad. Deze dalende trend zet zich de volgende maanden door en op 6 mei 1858 schrijft men in het moreel rapport dat de bedelarij in de Oudenbergstad bijna volledig verdwenen is. Net het jaar daarop noteren we twee veroordelingen voor landloperij. Op 7 februari 1859 wordt Marie-Pauline Vandijck, breister en afkomstig uit Boom, door de stedelijke politie aangehouden wegens diefstal van een hemd, dat toebehoort aan weduwe Mesure. Vandijck blijkt al enige tijd in en rond Geraardsbergen te zwerven en leeft van het bedelen. Op 27 februari wordt ze voor het misdrijf tot twee maanden gevangenisstraf veroordeeld. Anne Meunier, de echtgenote van Beerens, komt er beter van af. Zij wordt op 6 februari wegens bedelarij opgepakt en de volgende dag veroordeeld tot één dag opsluiting⁽¹⁷⁾.

Is het omdat de bedelarij quasi volledig verdwenen is uit het straatbeeld, dat de stedelijke autoriteit nu harder gaat optreden? Het wegwerken van een schandvlek in een opbloeiende stad? Hoe dan ook, het laatste verslag van het stadsbestuur aan de gouverneur op 10 november 1860 eindigt met “*La mendicité est presque nulle*”.

Cijfers met betrekking tot het aantal bedelaars dat in de stad

⁽¹⁵⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nr. 1996/1.

⁽¹⁶⁾ RAR, MGA Ger, nr. 3358.

⁽¹⁷⁾ RAG, *Provinciebestuur 1851-1870*, nr. 1388/1.

Statistique morale
Mois de Juillet & Août
1846.

Etat de tous les Crimes, délits et
Contraventions Constatés sur le territoire
de la Ville de Grammont, pendant les mois de Juillet & Août
1846.

Indication des Crimes délits ou contraventions.	Date à la quelle ils sont Constatés	Observations
Meurtre. Coup de couteau porté sur un individu, suivi de meurtre.	13 Juillet 1846.	Le rapport en a été adressé à M. le Gouverneur de la province de la Flandre Orientale le 15 Juillet 1846.

Grammont le 20 Septembre 1846.

Le Maire
G. B. B.

Le Bourgmestre
G. B. B.

In het moreel rapport van juli-augustus 1846 krijgt de moord op Charles Van Helverdinge een aparte vermelding.

vertoeft tijdens de periode 1830-1860 zijn ons niet bekend. Ook over de omvang van de toeloop van verpauperde dorpsbewoners naar de stad tijdens de crisisjaren 1842-1848 zijn geen gegevens voorhanden.

Moord

De moord op scheepsknecht Charles Van Helverdinge

Moord of doodslag met voorbedachten rade is een zwaar misdrijf waarvoor de dader een maximale straf mag verwachten. In het eerste moreel rapport van 4 november 1831 wijst het stadsbestuur erop dat er in Geraardsbergen "depuis grand nombre d'années" geen moorden zijn gepleegd. Deze stelling wordt

aangehouden tijdens het volgende decennium. Moordaanslagen in de Oudenbergstad tijdens de periode 1830-1860 zijn eerder uitzonderlijk. Slechts twee gevallen zijn ons bekend waarbij het duidelijk om moord gaat. Op de middag van 13 juli 1846 bereikt het schip van een zekere Lenssens de Dendersluis te Geraardsbergen. Er ontstaat ter plaatse een dispuut tussen de 52-jarige scheepsknecht Charles Van Helverdinge uit Grimbergen en de 60-jarige sloopstrekker Adrien Verhasselt uit Geraardsbergen. De ruzie loopt uit de hand en Van Helverdinge slaat de sloopstrekker met een borstel, waarmee hij het dek schrobt. Een boze Verhasselt grijpt zijn mes en steekt het in de buik van zijn tegenstrever. De toegebrachte wonde wordt de scheepsknecht fataal, hij sterft de volgende

ochtend. Inmiddels is Verhasselt spoorloos...

Van een heel andere aard is de kindermoord, die plaatsvindt in februari 1858. Het politieverlag vermeldt de dood van een pasgeboren baby die is overleden door het onder te dompelen in een beek⁽¹⁸⁾. Over de plaats, de omstandigheden of de mogelijke dader(s) worden we niet ingelicht. Een geval van moordpoging vernemen we uit een aankondiging in de *Gazette van Geeraardsbergen* van alle rechtszaken die behandeld worden tijdens de vierde jaarzitting van 1847 voor het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen. Het gaat om F.-B. Van Laethem, wever te Geraardsbergen, die voor deze misdaad op 2 november moet verschijnen⁽¹⁹⁾.

⁽¹⁸⁾ RAG, Provinciebestuur 1830-1850, nr. 2016/1; RAG, Provinciebestuur 1851-1870, nr. 1387/2.

⁽¹⁹⁾ *Gazette van Geeraardsbergen*, 21 november 1847, p. 3, k. 3.

In de morele verslagen komt de zware criminaliteit (met uitzondering van gepleegde moorden)⁽²⁰⁾ niet aan bod, wel in de maandelijksse rapporten van de politiecommissaris aan het stadsbestuur, dat ze dan doorstuurt aan de provinciegouverneur. Nochtans komen geweldsdelicten talrijker voor en bepalen ze in sterke mate het crimineel klimaat van een stedelijke samenleving. De politieverlagen zijn niet altijd accuraat in het beschrijven van het misdrijf. De slachtoffers worden vaak niet vermeld noch de precieze geweldpleging. Het kan gaan om louter verbaal geweld (beledigingen of scheldpartijen), fysiek geweld (mishandeling waarbij slagen en verwondingen) of seksueel geweld (verkrachting, incest en aanranding van de eerbaarheid).

Een opvallend feit is de quasi volledige afwezigheid van geweldsdelicten tijdens de jaren 1830-1854. Vanaf 1855 neemt het aantal agressieve daden sterk toe. Terwijl de stedelijke politie tijdens de crisisjaren 1840 wordt overstelpt door allerhande diefstallen, is er vooral geweld onder de lokale bevolking in 1855-1860, jaren van relatieve economische opbloei, aan de orde. Moeten we hieruit besluiten dat agressief gedrag hand in hand gaat met een groeiende welvaart? Of brengt een veranderende levenswijze door de groeiende industrialisatie onrust en stress onder de stadsbevolking teweeg met geweld tot gevolg? Volgens C. Jacquart is criminaliteit nauw verbonden met de levensomstandigheden van een opkomend industrieel proletariaat: "*On constate que l'accroissement de la criminalité coïncide avec la naissance du 'prolétariat' industriel et que la diminution de la criminalité coïncide*

avec une amélioration des conditions de l'existence de ce 'prolétariat'"⁽²¹⁾. Het is bekend dat tijdens deze periode heel wat arme fabrieksarbeiders met hun hele gezin in vaak mensonwaardige omstandigheden gehuisvest zijn. Hun leven speelt zich af in steegjes als het *Wolvenstraatje*, de *Kakkerij* of het *Pesterstraatje* of in de forten *Ghysbrecht*, *Kina*, *De Bucq* en *Vanderhaeghen*. Hun eenlaagse huisjes zijn niet groter dan 10 tot 20 m².

Een golf van geweld in 1855-1860

Tijdens de jaren 1830 zijn slechts twee geweldsdelicten bekend. Op nieuwjaarsdag 1832 wordt Benoît Masfranckx aangehouden wegens geweldpleging. Wat er precies is gebeurd, is niet bekend, maar voor zijn wandaad wordt hij op 27 januari tot drie maanden cel veroordeeld. In juli 1839 wordt Jean-Baptiste Leblanc gearresteerd wegens een seksueel vergrijp naar de echtgenote van François de Roeve. Hij wordt overgebracht naar Oudenaarde.

We moeten wachten tot juli 1855, het begin van een golf van agressief gedrag. Jean-Baptiste, Jacques en Martin Reygaert, samen met Jean-Baptiste Lemmekens, allen arbeiders te Geraardsbergen, worden die maand aangehouden wegens geweldpleging. De maand daarop wordt Adrien Vandendriessche veroordeeld omdat hij vier jaar lang met zijn minderjarige dochter incest heeft gepleegd. Het gezin Berckmans moet ook voor de rechter in Oudenaarde verschijnen wegens een vechtpartij in de straat. Op 17 augustus moeten François Pevenage en Marin De Vos, arbeiders te Geraardsbergen, een dag in de cel wegens nachtelijke

scheldpartijen. Diezelfde dag wordt eveneens Jean-Baptiste De Beyser, kantfabrikant veroordeeld voor licht geweld en krijgt Jean-Baptiste Vanderlinden vijf dagen gevangenisstraf wegens het gooien van stenen naar de mensen. Enkele maanden later, in december, worden Benoît Willems, pakdrager en Marin Roelandt, knecht ingerekend wegens wederzijdse geweldpleging.

In de loop van 1856 worden vijf geweldsdelicten in de stad gerapporteerd. In april wordt Michel Dacré mishandeld door Antoine Van Pevenage en zijn twee zonen en door Antoine en Jean Turrekens. Ook Henri Clement pleegt diezelfde maand geweld op zijn echtgenote Benoîte Jourquain. In juli wordt Virginie De Vos mishandeld door Felix Claus uit Viane en de maand daarop wordt Benjamin Pion voor mishandeling aangeklaagd. Het slachtoffer wordt niet vernoemd. In oktober ten slotte pleegt Emile Claus uit Viane geweld tegen Joseph-Gislain Ceuterick, politiecommissaris van Geraardsbergen.

In 1858 duiken dezelfde familienamen op in de politieverlagen⁽²²⁾. In februari krijgt Isidore Longeval het aan de stok met de gebroeders Pion en de Van Pevenages. In mei treedt Dominique Van Waeyenberghe gewelddadig op tegen Auguste Herregodts. Beiden zijn arbeiders, woonachtig in de Denderstad. De maand daarop krijgt François Lossez slagen van Alphonse Herregodts en gebruikt Auguste Dubucq geweld tegen zijn echtgenote. Ook Pierre Bombeke en Jean-Baptiste Vanderlinden, arbeiders te Geraardsbergen, worden door de politie opgepakt wegens scheldpartijen en het stukslaan van meubels.

⁽²⁰⁾ Onder zware criminaliteit verstaan we moord en geweldpleging, terwijl kleine criminaliteit slaat op winkeldiefstal, zwartrijden, vandalisme...

⁽²¹⁾ C. JACQUART, *Essais de statistique morale, la criminalité belge, 1868-1909*, Leuven, 1912, p. 111.

⁽²²⁾ Politieverlagen voor het jaar 1857 ontbreken volledig voor de hele provincie.

Touwslager Alexandre Fostier klaagt Alphonse Longeval aan wegens scheldpartijen en geweld tegen zijn persoon. Alexandre Longeval wordt tijdens een rechtzaak op 18 juni beschuldigd van valse getuigenis. Verder wordt nog een klacht neergelegd tegen onbekenden wegens verblijf op het weiland en de vernieling van het gras van dokter Modeste De Cock, op dat ogenblik burgemeester van Geraardsbergen. In augustus wordt bij twee ruzies geweld gepleegd. Bij de eerste twist wordt op 15 oktober Jean-Baptiste Denie, arbeider, vrijgesproken. Zijn echtgenote Berlindis Vanneste krijgt twee dagen en Justine Roos, drie dagen gevangenisstraf. Jean-Baptiste en François Daver worden slechts voor een dag opgesloten na een gewelddadige ruzie. Ten slotte vindt er in oktober, zoals al hoger vermeld, nog de kloppartij plaats in herberg *Den Hertog van Brabant* in de Kloosterstraat (nu Abdijstraat), waarbij vier agitators straffen krijgen van 2 tot 5 dagen opsluiting. Het jaar 1859 wordt in januari ingezet met het agressieve optreden van Damien Wuisbecqz, bakker, tegenover François Stocquart, kantfabrikant. Wuisbecqz wordt voor zijn wandaad op 14 januari beboet met 3 frank. Tijdens de nacht van 22 op 23 januari doet zich nog een merkwaardig feit voor. Oscar Jouret, postambtenaar in het station, loopt door de straten van de stad met pistolen en met een geweer met bajonet op zoek naar een zekere Mehauden, arbeider-timmerman te Geraardsbergen. De politiemensen vermoeden dat het om een rivaliserende twist gaat met betrekking tot een geliefde. In maart wordt Auguste Varlez opgepakt wegens nachtelijke scheldpartijen. Op 8 april wordt hij door de rechter veroordeeld

tot 14 dagen opsluiting. Op 28 mei wordt Constance Hulster, kantwerkster mishandeld door Auguste Broodcoorens, arbeider en in november is geweld gebruikt door Jean Vandenherreweghe, Gabriël Andries en Pierre Waeyenberghe, allen inwoners van Geraardsbergen. In 1860 staat slechts één daad van agressie opgetekend in een politierapport: op 23 juni 1860 wordt politieagent Mallé bij uitoefening van zijn functie zwaar uitgescholden door François Vandemergel, particulier (23).

Buitengewone gebeurtenissen

Onweer boven de stad

Over een periode van dertig jaar maken de bewindslieden in Geraardsbergen slechts melding van drie buitengewone gebeurtenissen: zoals al hoger beschreven de opstand van een uitgehongerde stadsbevolking op 8 maart 1847, het vreselijke onweer van 5 september 1852 en, vreemd genoeg, de zelfmoord van pakdrager Liévin Van Muylem op 10 januari 1858. Zelfmoorden staan normaliter vermeld in de laatste rubriek van de morele statistieken, maar in alle rapporten uit Geraardsbergen aan de gouverneur is zij niet opgenomen. Op zelfmoord, verdrinking en toevallige ongelukken met de dood tot gevolg komen wij later terug. De ravage die de weergoden in 1852 in een deel van de bovenstad hebben aangericht is enorm: “(...) un orage, accompagné d’une pluie torrentielle est venu jeter l’alarme dans le quartier de la rue du Busemont et dans l’endroit dit ‘t Rot. La violence des pluies était telles qu’elles entraînaient les pavés des rues, les escaliers et les murailles se

trouvant sur leur passage et qu’elles menaçaient d’enfoncer les fondements de plusieurs maisons”. Toch wordt het hevige onweer met hagel op 9 juli 1853 niet in de morele verslagen aangehaald. Samen met een aantal naburige dorpen, vraagt het stadsbestuur ditmaal financiële hulp aan de overheid voor de landbouwers, die opnieuw hun oogst mislukt zien (24).

De stoomketelexplosie in de papierfabriek van de gebroeders Fontaine

Een andere spectaculaire gebeurtenis van een heel andere aard vinden we wel terug in de maandelijkse verslagen van de politiecommissaris aan het stadsbestuur. Het gaat om de explosie van de stoomketel in de papierfabriek van de gebroeders Fontaine nabij de Lessensepoort op 16 september 1846. Er vallen vier gewonden, onder wie twee zeer ernstig. Een uitgebreide beschrijving van het fabrieksterrein en de directe omgeving na de ontploffing vinden we in het lokale zondagsblad *Gazette van Geeraardsbergen*. De verantwoordelijkheid van het ongeluk wordt gezocht bij de stoker, die de druk in de ketel té hoog heeft opgevoerd.

Tien brandrampen

Naast een volksofstand, natuurrampen en deze eenmalige explosie is een woningbrand voor de eigenaar of huurder een tragische gebeurtenis. De politiecommissaris, vergezeld van een paar politieagenten, komt meestal naar de plaats van de ramp en stelt een proces-verbaal op. Hierin geeft hij de oorsprong en het verloop van de brand van één of meerdere gebouwen. Hij gaat na of er

(23) RAC, *Provinciebestuur 1830-1850*, nrs. 1998/1, 2009/1; *Provinciebestuur 1851-1870*, nrs. 1386/1-2, 1387/2, 1388/1-2.

(24) RAC, *Provinciebestuur 1830-1850*, nrs. 1384, 1385/1.

*De ontploffing van de stoomketel in de papierfabriek van de gebroeders
Fontaine (16 september 1846)*

Eene ongelukkige gebeurtenis heeft ll. woensdag namiddag alhier plaets gehad, en is op eene noodlottige wyze komen afwisseling maken met de feesten die hier gedurende eenige weken op elkander waren gevolgd: Den 16 ll. omtrent 4 ure namiddag, hoorde men eene geweldige ontploffing welke in de benedenstad byzonder, als eenen schok van aerdbeving dreunde. Welnaest vernam men dat de ketel der stoommachien van de papierfabriek der HH. Fontaine broeders, aen de stadsvest langs Overboelare staende, aen stukken was gesprong; men zeide dat al de gebouwen in puin gevlogen, en de werklieden er onder begraven waren. Dit was eenigerwyze overdreven; doch de ketel had by de ontploffing eene verbazende verwoesting aengerigt, het gansche mekaniëk was verbryzeld, het gebouw waerin het zelve stond was geheel vernield, de muren waren vergruisd en de steenen, balken, dakpannen, stukken yzer, enz op eenen grooten afstand door het veld gestrooid. Meer dan zes honderd stappen verre was een hout geworpen geweest, dat twee mannen met moeite dragen konden. Een deel van den stoomketel was meer dan 250 schreden van daer op eene weide neergevallen en stak twee voeten diep in den grond; men heeft het er moeten uitgraven; dry mannen konden het te naeuwernood dragen. Het onderste van den ketel was tot aen de vest geslingerd. De waterpompen, yzeren staven, koperen buizen, waren gekreukt en gevrongen alsof draden waren geweest; de groote balk was uit zyne plaets geworpen en omgekeerd. De gansche viering was weggeroerd; de hooge schouw is boven gescheurd; byna al de dakpannen van een daerby staend gebouw waren door

het gedaver neergestort; een balk der droogery was uit zyne plaets gewekenen bedreigde die met eene instorting.

Het klokje der werklieden, voor vier ure, had juist geklept; eenige werklieden hadden reeds de fabriek verlaten; een twaelftal was er in gebleven.

Zeven of acht persoonen, meest al knapen, zyn min of meer gewond, doch door een byzonder geluk, niemand is het doodelyk. Verscheidene jongens waren gansch onder het puin bedolven; van eenen kon men alleen zynen arm zien, nog is hy er ongehinderd uitgehaeld.

Twee andere van omtrent 17 jaer, zyn in het hospitaal gedragen; de eene was sterk aen het hoofd en schouder, de andere in den nek gekwetst; de eerste was dicht by den ketel toen de ontploffing plaets had, en weet niet wat er sedert gebeurd is; een der heeren broeders Fontaine, was op eenige schreden afstand; het is hem gelukt zich by tyds te verwyderen; zyne kleederen werden met het spuitende water bespat.

Men zegt dat meer dan vyfhonderd manden steengruis van de omliggende velden geraept zyn.

Men begroot de schade op meer dan 6000 fr.

Het is aenmerkelyk dat in twee jaren die fabryk dry zware rampgevallen heeft ondergaen: eerst een brand, daarna dit jaer nog, het breken der molenzeilen, en nu het voormelde.

Welkdanig de oorzaak hiervan zy, behooren de industrielen wel hunne stoomtuigen te bewaken, zoo voor hun eigenbelang en veiligheid, als voor dat hunner naburen.

Gazette van Geeraardsbergen, 20 september 1846, p. 3, k. 2.

hierbij geen slachtoffers zijn gevallen. Opvallend is dat tijdens de bluswerken steeds heel wat omwonenden een handje toesteken. Men helpt zoveel mogelijk meubilair uit de brand te slepen. De eigenaar of de huurder wordt telkens ondervraagd hoe de brand heeft kunnen ontstaan. Hierbij wil men achterhalen of er geen kwaad opzet is. Brandstichting is immers een strafbaar feit. Achteraf wordt de materiële schade aan gebouwen, meubilair en eventuele koopwaar geschat en wordt onderzocht of de eigenaar of huurder hiervoor verzekerd is.

Tijdens de periode 1830-1860 zijn er te Geeraardsbergen numeriek relatief weinig branden te noteren, zeker in vergelijking met het aantal branden dat in diezelfde periode in de 15 deelgemeenten plaatsvindt. In de politieverlagen worden er een tiental branden vermeld: drie tijdens de jaren 1830, slechts één tijdens de crisisjaren 1840 en zes tijdens het volgende decennium. Toch menen we, bij het lezen van het krantenartikel over de explosie van de stoomketel van de papierfabriek van de gebroeders Fontaine in 1846, dat niet alle processen-verbaal over branden in de stad in het provinciearchief aanwezig zijn. De brand kan natuurlijk ook niet aangegeven zijn aan de hogere instanties. Zo moet in de voornoemde fabriek in 1845 een brand gewoed hebben. Ook de brand van het huis van een zekere Navez-Vanhouten, "koopman in modegoederen" in de Gasthuisstraat op 1 december 1847 staat vermeld in de *Gazette van Geeraardsbergen*, maar niet in de politieverlagen⁽²⁵⁾. Dergelijke hiaten hebben we ook vastgesteld bij het onderzoek van het aantal branden in de deelgemeenten, waarover later.

⁽²⁵⁾ *Gazette van Geeraardsbergen*, 5 december 1847, p. 2, k. 1.

De grootste vuurhaard die er in de stad tijdens de bestudeerde periode heeft gewoed is de brand van vijf huizen in de Edingsestraat op 18 september 1859. Hier gaat de hele oogst van 2 ½ hectare, bundels tarwe, haver en hooi en gestapeld op de zolders, in de vlammen op. Men vermoedt dat de brand is ontstaan door contact via een barst van een rokende schoorsteen met het stro. De totale schade aan gebouwen en meubels wordt op 5.000 frank geschat, maar de huurders zijn enkel verzekerd voor hun woning.

Wellicht was de brandramp nog groter geweest, zonder de daadwerkelijke inzet van het vrijwillige brandweerkorps. Die is er vermoedelijk gekomen nadat drie jaar eerder, in 1856, de stad geteisterd wordt door drie brandhaarden.

Op 25 maart 1856, gaan de woning en de achtergelegen stallen van Alexandre Lion, landbouwer in de stad, volledig in de vlammen op. Een paard, een koe en twee varkens kunnen niet gered worden. De oorzaak van de brand is onbekend, maar gelukkig zijn alle gebouwen, meubels en dieren verzekerd. Op 21 september breekt er brand uit in de bakkerij van Sylvain Morre op de Markt. Ook het aanpalend huis van Barthélemy Van Den Driessche loopt brandschade op. Huis en koopwaar van Morre zijn verzekerd. De schade aan meubels bij de buur, die niet is verzekerd, beloopt 400 frank. Op 6 november wordt opnieuw gewag gemaakt van een brand in de binnenstad, maar het proces-verbaal is in het provinciaal archief niet teruggevonden. Anderhalve maand later, op 19

december 1856, wordt door de goedkeuring van de gemeenteraad van een voorlopig ingediend reglement de oprichting van de *Compagnie der Vrijwillige Brandweer* een feit ⁽²⁶⁾.

Voor de jaren 1850 vermelden we nog op 12 oktober 1855 een brand met lichte schade aan de woning van Jean-François Van Cleemputte, advocaat en raadslid en een huisbrand op 1 augustus 1858 op de Buizemont. Bij deze laatste brand blijft de schade aan de gebouwen beperkt maar heeft het meubilair zwaar geleden. De kosten worden op 300 frank geraamd.

In 1847, op 21 januari, woedt brand in het huis van Leopold Stocquart, kuiper en winkelier in de Penitentenstraat. Zowel zijn huis, als het meubilair en de koopwaar is verzekerd ⁽²⁷⁾. Tijdens de eerste jaren na de Belgische onafhankelijkheid vinden in de stad drie branden plaats. Op 26 november 1830 brandt de schuur van Philippe Diericx, wagenmaker in de Lessensestraat. Mogelijke oorzaak is het overvliegen van gloeiende deeltjes van de broodoven in de tuin van de buurvrouw Barbe Pereboom. Een jaar later, op 29 december 1831, brandt het huis en de aanpalende schuur van Martin De Fraine, landbouwer en tuinier in de Buizemontstraat. Stallen en dieren ontsnappen aan de vlammen. De oorzaak van de brand is onbekend, de eigenaar is voor alles verzekerd. En tenslotte staan op 3 april 1834 het huis en de aanpalende stal van Joseph Ghysbrecht, herbergier in de Kloosterstraat in brand. In een brief aan de provinciegouverneur

Brand van het huis van Leopold Stocquart in de Penitentenstraat op 21 januari 1847

Donderdag morgen tusschen 6 en 7 ure, is alhier brand ontstaan in het huis van S. r. Leop. Stocquart, kuiper en winkelier in de Penitentenstraat. Op korten tyd was eenen groote menigte volk toegesnel, en alles wedyverde om te meest om den brand te blusschen. Men zag verscheide geestelyken en andere persoonen de ladders besteigen om de brandspuiten eene goede rigting te kunnen geven ten einde zich van de vlammen meester te maken, terwijl oud en jong, waeronder verscheide juffertjens nog in hun nachtgewaed, het water aengaven en waerdoor zy hun zelven, niet tegenstaende de redelyke koelte, ook niet weinig bespoelden. Doch niet tegenstaende al dezen yver is alles behalve de winkelgoederen en een deel der meubelen, de prooi der vlammen geworden. Gelukkiglyk was alles tegen brand verzekerd. Echter moet men eenige der geburen, door het vlugten hunner koopwaren zeer groote schade hebben geleden, en welkers goed niet verzekerd was.

Men zegt ook dat een der geburen die 3 à 4 huizen van daer woond, omtrent dry kwaert uers op zynen zolder heeft gezeten met twee eemers water by hem, ten einde hy in gereedheid zou geweest zyn om te blusschen, tegen dat de vlam door den muer zou hebben geborsten.

De Volksverdediger, 24 januari 1847, p. 2, k. 2-3.

⁽²⁶⁾ J.-P. PANIS, *Historiek van de vrijwillige Brandweer Geraardsbergen 1856-2006*, Geraardsbergen, 2006, p. 25 e.v.: op 4 oktober, twee weken nadat de bakkerij van Sylvain Morre op de Markt is uitgebrand, komen Joseph Lefrancq, Alex De Vincke, Frans De Brabanter, Henry Peeters, Constant Van Crombrugge, Emmanuel Merckaert, Laurent Marinoni, Frans Jamée, Felix Mailliet en Henry Dierickx samen om een ontwerp op te stellen voor de organisatie van een vrijwillig pompierkorps.

⁽²⁷⁾ Een relaas van de brand vinden we ook in *De Volksverdediger*, 24 januari 1847, p. 2, k. 2-3 (zie bijgaande tekst).

looft burgemeester Adrien Spitaels de omwonenden, die ter hulp snellen: *"Il est impossible, Monsieur le Gouverneur, de vous d'écrire avec quel zèle les habitants de la ville se sont impressés de travailler pour éteindre l'incendie"*. Onverwachte hulp komt er ook van de officieren van de 15de Batterij vestingartillerie, die op dat ogenblik in de stad is gelegerd. Zij sturen een groot aantal soldaten naar de plaats van de ramp. Spitaels vindt vooral dat de soldaten Paulet en Muylaert, maar ook de burger Jean-Baptiste Dierick moeten beloond worden voor hun moedig optreden. Zij kunnen verhinderen dat de brand overslaat naar een aanpalend huis.

Men vermoedt dat de brand is ontstaan door een scheur in de schoorsteen op de zolder, waar hooi en haver is gestapeld. Ghysbrecht is voor alles verzekerd door de *Compagnie de l'Escaut d'Anvers* (28).

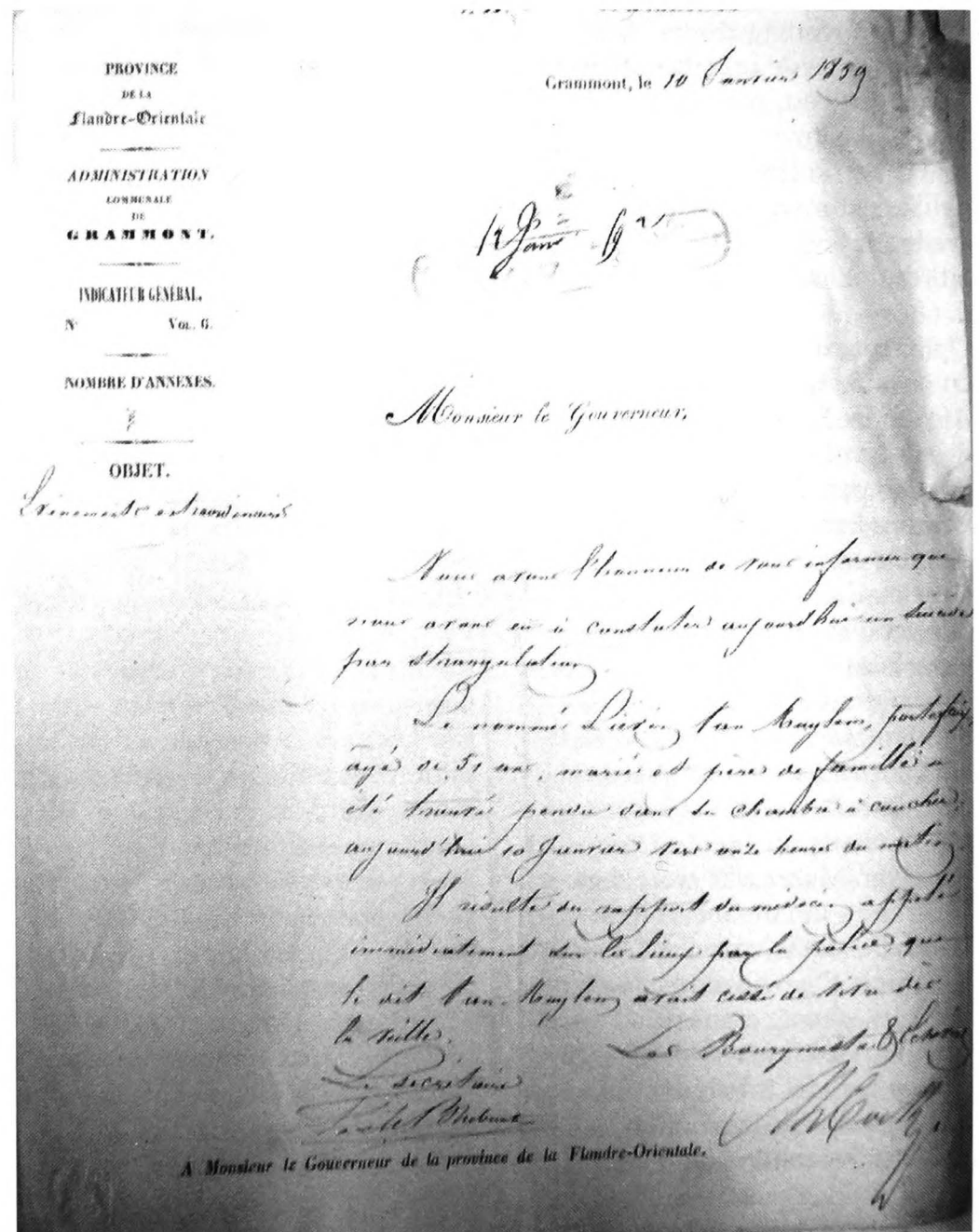
Zelfmoord

Met een pistool of een touw

De zelfmoordrubriek komt niet voor in de morele statistieken die het stadsbestuur van Geraardsbergen de gouverneur jarenlang toezendt. Toch wordt er al eind 1830 van hogerhand naar geïnformeerd onder de duidelijke hoofding: "Informations suicide". Maar in het provinciaal archief vinden we hierover gegevens langs een andere weg: de maandelijkse politieverlagen aan het stadsbestuur, dat ze doorstuurt naar de gouverneur. Over een periode van 30 jaar zijn zes zelfmoorden gerapporteerd, wat relatief weinig is. In werkelijkheid zijn er wellicht meer, maar nooit

aangegeven of als dusdanig herkend en erkend. Zelfmoord wordt in die tijd beschouwd als een misdaad, terwijl dit vandaag een pijnlijk drama betekent voor de nabestaanden. Over zelfmoordpogingen tasten we helemaal in het duister, toch lezen we in de processen-verbaal dat er soms voor de geslaagde daad al eerder pogingen zijn ondernomen. Buiten de zelfmoord van Christophe Cor, de man die in

1837 gevat wordt bij het innen van een valse wissel in een bank op de Markt, zoals hoger beschreven, gaat het om gewone burgers van het mannelijk geslacht. Een van hen gebruikt een pistool, de overige vijf een touw. Op 22 april 1831 vindt men François Van Belleghem, schoenmaker in de Penitentenstraat, opgehangen op de zolder. Volgens dokter François De l'Arbre en chirurgijn Henry Goris, die het lijk

Melding door het stadsbestuur aan de gouverneur van de zelfmoord van Liévin Van Muylem door ophanging op 10 januari 1859.

(28) RAG, Provinciebestuur 1830-1850, nrs. 1996/2, 1997/2, 2000, 2018/A/2; Provinciebestuur 1851-1870, nrs. 1386/1-2, 1387/2, 1388/1.

onderzoeken, zou Van Belleghem zich al meer dan twee maand in een staat van krankzinnigheid hebben bevonden. Anderhalf decennium later, op 25 september 1846, schiet Sigismond-Alexandre Güttler, 23 jaar, suikerbakker en geboren te Biberach (Koninkrijk Württemberg), zich met een pistool een kogel door de rechterborst. Güttler is op dat ogenblik in dienst bij Jean-Baptiste Struelens, pastei- en suikerbakker in de stad. De jongeman wordt in kritieke toestand naar het hospitaal overgebracht, waar hij volgens *De Volksverdediger* op 2 oktober overlijdt ⁽²⁹⁾. De reden voor zijn zelfmoord is niet bekend.

In 1854 maken twee burgers een einde aan hun leven door ophanging. Na een eerste mislukte poging op 19 september, overlijdt vier dagen later door zelfdoding de vijftigjarige Egide Brex, voddendhandelaar, in zijn woning in de Steenstraat. Hij zou al enige dagen tekenen vertonen van “*une aliénation mentale*”. Op 23 november beëindigt de 63-jarige arbeider Dominique Debacker zijn leven op dezelfde manier.

Een vijfde zelfmoord, die zelfs vermeld wordt in de “*Evènements extraordinaires*” van de morele rapporten, is de ophanging op 10 januari 1859 van Liévin Van Muylem, 50 jaar ⁽³⁰⁾, pakdrager. Hij laat vrouw en kinderen achter. Ze vinden zijn lijk in de slaapkamer ⁽³¹⁾.

Water en vuur

Naast het gebruik van een vuurwapen of ophanging, is de verdrinkingsdood vaak een gevolg van een zelfmoorddaad. De aanwezigheid van de Dender, die doorheen Geraardsbergen vloeit, biedt hen deze mogelijkheid. Tegelijk wordt door verdrinking

de zelfmoorddaad verdoezeld. Toch vinden we in 1830-1860 -in tegenstelling tot de deelgemeenten waar deze rivier ook doorvloeit- op het grondgebied van de stad geen aanwijzingen van zelfmoord door verdrinking. In de politieverlagen zelf gaat het steeds om ongelukken met de dood tot gevolg. Op 3 augustus 1830 wandelen leerlingen van het stedelijk college met hun opziener langs de Dender. Drie jongelingen “*werpen schielijk hun klad en laarzen uit en gaan in het water om zich te ververschen (...)*”. Twee van hen, een zekere Bauwens uit Sint-Gillis-Waas en De Coster uit Bever, verdrinken kort daarop. De opziener springt het water in om hen nog te redden, maar zijn hulp komt te laat.

Tijdens de zomer van 1848 verdrinken eveneens twee kinderen in de Dender. Op 7 juli verdrinkt de kleine Théophile Donckerwolcke tijdens het baden in de rivier en op 15 augustus 1848, wordt de twaalfjarige Benoît, zoon van Gérard De Duffeler, wever te Geraardsbergen, dood uit het water opgevist.

Op 25 juli 1847 maken de *Gazette van Audenaerde* en de *Gazette van Geeraardsbergen* melding van een vrouwenlijk van 30-35 jaar dat uit de Dender te Geraardsbergen is gehaald. Op het lichaam worden geen sporen van geweld gevonden en alles wijst op een ongeluk, hoewel hierover geen absolute zekerheid bestaat. Het zou gaan om de dochter van een zekere de Langhe, wagenmaker uit Grimminge. Zij zou door de vallende ziekte in het water zijn gesukkeld ⁽³²⁾.

Onachtzaamheid thuis kan ook fatale gevolgen hebben. Op 7 februari 1842, terwijl de oppas enkele ogenblikken het huis uit

is, raakt de achtjarige Pauline Van der Veelen ernstig verbrand en overlijdt kort daarna in het hospitaal. De moeder van het kind was op dat ogenblik in een naburig dorp.

Op 21 februari 1845 loopt de vijftienjarige François Pevenage thuis tijdens zijn werk als kantwerker grote brandwonden op door een omgevallen olielamp. Hij wordt in allerijl overgebracht naar het hospitaal, waar hij op 24 februari bezwijkt.

De verstikking van Joseph Wittenberg, meester-metser en 44 jaar, in een latrine ten huize van Joseph Rigaux op 2 september 1855 moet gezien worden als een arbeidsongeval met de dood tot gevolg ⁽³³⁾.

De stedelijke politie

Het is pas onder het burgemeesterschap van Joseph Druwé (1834-1848) dat deze rubriek is opgenomen in de twee-maandelijks morele statistieken. Hiermee krijgt de gouverneur een beter inzicht op het functioneren van het politiekorps in iedere Oost-Vlaamse stad. In Geraardsbergen houdt de stedelijke politie zich strikt aan de uitvoering van de maatregelen die noodzakelijk zijn voor een goede openbare orde, de vrijheid van godsdienst en alle zaken die de inwoners aanbelangen. Dit beknopt verslag staat gedurende 25 jaar steeds opnieuw vermeld in de morele statistieken. Gezien geen andere details worden toegevoegd komen we niets te weten over de interne werking van de stedelijke politiedienst. Ook hier kan de vraag gesteld worden of men bewust niet bepaalde informatie heeft achtergehouden, om welke reden dan ook.

⁽²⁹⁾ *De Volksverdediger*, 4 oktober 1846, p. 2, k. 3.

⁽³⁰⁾ Volgens het moreel rapport van januari-februari 1859 is de man 31 jaar.

⁽³¹⁾ RAC, *Provinciebestuur 1830-1850*, nrs. 1997/1, 2016/1; *Provinciebestuur 1851-1870*, nrs. 1385/2, 1388/1.

⁽³²⁾ *Gazette van Audenaerde*, 25 juli 1847, p. 3, k. 2; *Gazette van Geeraardsbergen*, 25 juli 1847, p. 3, k. 1.

⁽³³⁾ RAC, *Provinciebestuur 1830-1850*, nrs. 1996/1, 2012/1, 2014/1, 2019/1; *Provinciebestuur 1851-1870*, nr. 1386/1.

In de Dender, hier nabij het Penitenten klooster tijdens de zomermaanden met paard gemakkelijk doorwaadbaar, verdrinken in 1830-1860 regelmatig jongeren (lithografie J. Hoolans, 1849).

De legerleiding

Deze rubriek wordt in de morele statistieken, net als de voorgaande, pas ingevuld onder het bestuur van Joseph Druwé. Tijdens de periode 1835-1860 blijkt volgens deze rapporten nooit enige afdeling van het Belgisch leger tijdelijk gekazerneerd in Geraardsbergen. Een politieverlag uit 1841, waarover later, spreekt dit tegen. Tijdens de ambtstermijn van Adrien Spitaels (1830-1834) weten we uit het verslag van een woningbrand in de Kloosterstraat op 3 april 1834, dat op dat ogenblik in de Denderstad soldaten van de 15de Batterij vestingartillerie zijn gelegerd. Ze helpen mee aan de bluswerken. Hiermee krijgt het leger zeker een goed imago bij de stadsbewoners. Het is ooit anders geweest. Onder het ancien régime is de stad in tijden van oorlog of militaire dreiging meermaals het tafereel geweest van doortochten,

plunderingen, oorlogsschattingen en inkwartieringen van vreemde legers⁽³⁴⁾. Steeds opnieuw hebben de Geraardsbergenaars er zwaar onder geleden.

Dat er, na het verdrijven van de Hollandse troepen in oktober 1830, tijdens de eerste jaren na de Belgische onafhankelijkheid nog troepen in de stad kazernerden, is niet verwonderlijk. De vrees voor een nieuwe inval van een troepenmacht van koning Willem I na augustus 1831 blijft nog lang nabestaan. Zo trekt in maart-april 1833 voor een tweede maal een belangrijk deel van het Franse leger langs Geraardsbergen tijdens zijn terugtocht naar Frankrijk na de val van de citadel van Antwerpen. Gedurende een vijftal weken kazerneert de reservecavalerie, bestaande uit vier regimenten van kurassiers onder het bevel van graaf Gentil de Saint Alphonse, in de stad en omgeving⁽³⁵⁾.

Dat het Belgische leger niet altijd symbool staat voor bescherming en steun aan de burgerbevolking, ervaart de weduwe van Philippe Van De Spiegele, landbouwster te Geraardsbergen. Tijdens de nacht van 30 op 31 juli 1841 logeren bij haar twee soldaten van een detachement van het 10de linieregiment onder leiding van eremajoor Gillain. Zij gaan er aan de haal met een zilveren medaille en een poederhoorn. Pas nadat het detachement vertrokken is naar Oudenaarde, wordt de diefstal ontdekt. Jacques Van De Spiegele, de zoon van het logeerhuis, vertrekt onmiddellijk naar Oudenaarde, waar hij de soldaten aantreft met de gestolen voorwerpen. De politiecommissaris van Geraardsbergen heeft van dit misdrijf proces-verbaal opgemaakt en doorgestuurd aan de Krijgsauditeur van Oost-Vlaanderen⁽³⁶⁾.

Industriële en commerciële ontwikkeling

Het algemeen welzijn van een stadsbevolking houdt gelijke tred met de ontwikkeling van haar industriële en commerciële activiteiten. Vanuit het provinciebestuur is er dus ruime belangstelling voor dit onderwerp. Het is pas onder burgemeester Joseph Druwé dat we hieromtrent geïnformeerd worden.

"Le calme le plus parfait"

Volgens het rapport van 26 september 1835 blijken de stampmolens⁽³⁷⁾, na enkele jaren van inactiviteit, opnieuw dag en nacht

⁽³⁴⁾ J. DE RO, *De dorst van Geraard...*, p. 49-50.

⁽³⁵⁾ RAR, MGA Ger, nr. 80, zitting van 25 april 1833.

⁽³⁶⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nr. 2011/1.

⁽³⁷⁾ De stampmolen, in de pre-industriële periode aangedreven door wind, water of paarden, is voorzien van een werktuig met neervallende stampers, dienend om allerlei stoffen fijn te maken, en dat ook bij de bereiding van papier, leer, linnen enz. wordt aangewend.

te werken. In het volgende verslag van 16 november wordt opgemerkt dat vooral de olieslagerijen op volle toeren draaien. Tegelijk wordt gewezen op de geringe variatie van de lokale industrie. Op 7 januari 1836 meldt men het succes van de tabaksverkoop van de oogst van het vorige jaar, ondanks de hoge prijs die er voor gevraagd wordt ⁽³⁸⁾. Twee maanden later, op 18 maart, betreurt men de sterke afname van de bedrijvigheid van de olieproducerende bedrijfjes. Dit verlies aan economische activiteit wordt de volgende maanden gecompenseerd door een productietoename van linnen in de stad. Maar deze hausse is slechts van korte duur. De "statistique morale" van 23 november 1837 spreekt van een gevoelige daling van de linnenhandel. Deze trend zet zich de volgende jaren door. Tijdens de jaren 1840 is er nog enkel sprake van economische stagnatie en kwijnende handel. Het rapport van 9 maart 1843 vertelt ons dat alleen de fabrieken waar pilou ⁽³⁹⁾ wordt gemaakt niet lijden onder de crisis. Ook deze vaststelling geldt slechts voor korte tijd. De bewindslieden omschrijven de volgende jaren het lokaal economische leven op een enigszins sarcastische wijze: "*Toutes les branches d'industrie sont dans le calme le plus parfait*".

Het duurt tot het moreel verslag van 9 mei 1850 dat opnieuw een positieve boodschap wordt geformuleerd: de industrie herneemt zich gevoelig dank zij overheidssteun, nieuwe industrietakken ontwikkelen zich en oude, zoals de kantnijverheid, winnen opnieuw aan belang. Deze

ommezwaai houdt de volgende jaren aan. De lokale economie doet het uitstekend en het stadsbestuur gebruikt alleen maar lovende woorden als "*très satisfaisant*", "*prospère*" en "*florissant*". Begin 1858 komt er een kentering voor de kantnijverheid: de verkoop is praktisch stil gevallen en de winkels blijven met stocks zitten. Vanaf mei treedt een licht herstel op, maar in september noteert men terug stagnatie. De volgende maanden verbetert deze toestand niet; het rapport van 10 juli 1859 meldt zelfs dat nu ook andere industrietakken crisisverschijnselen vertonen. Nadien gaat het weer wat beter, maar in het laatste moreel verslag van 6 mei 1860 raakt de economische bedrijvigheid opnieuw op een laag pitje.

De beoordeling van het economische leven door de opsteller(s) van de morele verslagen moet beslist voorzichtig worden benaderd. De tijdgenoot is vaak zeer beperkt in zijn observatie en analyse van de economische realiteit. De evolutie van de industriële en commerciële ontwikkeling over een periode van dertig jaar vergt op zich een grondige studie van alle deelaspecten zoals het aantal fabrieken, het machinepark, de productiecijfers, de hoeveelheid werknemers, de afzetmarkt enz.. Over dergelijke gegevens beschikt de politieadministratie in samenspraak met het stadsbestuur zeker niet. Toch wordt hier duidelijk wat voor hen als belangrijk wordt ervaren om te noteren.

Evolutie van de liefdadigheidsinstellingen

Hulp aan zieken, bejaarden, invaliden en armen

Onder het burgemeesterschap van Joseph Druwé wordt ook aandacht geschonken aan de werking van de Burgerlijke Godshuizen en het weldadigheidsbureau. De bestuursleden van beide instellingen zijn vooraanstaande burgers, verkozen door het stadsbestuur. In de Burgerlijke Godshuizen zijn zieken, ouderlingen en invaliden opgenomen. Volgens het moreel verslag van 3 augustus 1835 telt deze instelling van beide geslachten 43 à 45 zieken en 51 bejaarden en gehandicapten. Zij zijn één van de meest voortvarende van de hele provincie. Anders is het gesteld met het weldadigheidsbureau. Deze inrichting beschikt over te weinig middelen en inkomsten. De behoeften zijn groot bij de noodlijdende stadsbevolking, die jaarlijks aangroeit door huishoudens uit de randgemeenten die zich in de stad komen vestigen. Extra hulp is zeker welkom om de wintermaanden te overbruggen. Het rapport van 7 oktober 1837 ziet enige financiële verbetering door het goede beheer van haar administratie. Vanaf 1840 is er sprake van 45 à 50 zieken en 50 bejaarden en gehandicapten.

Op 2 juli 1842 wordt voor het eerst toegegeven dat de situatie van de minstbedeelden erg penibel wordt door de aardappelschaarste en het verlies aan arbeidsplaatsen. In het moreel verslag van 1 augustus wordt opgemerkt dat het aantal armen in de stad door de

⁽³⁸⁾ *Enquête sur l'industrie linière...*, p. 66, 736: volgens de ondervraagde J. D'Asseler, landbouwer te Geraardsbergen, waren er vóór de invoering van de tabaksbelasting onder het Franse Keizerrijk in de stad een dozijn tabaksfabriekjes waarin 300 arbeiders werk vonden en een resem groothandelaars die tabak zelfs naar het buitenland uitvoerden. De jaarlijkse productie besloeg meer dan 1 miljoen kg tabak. In 1840 is de productie zodanig gedaald, dat er amper genoeg werk is voor 4 arbeiders.

⁽³⁹⁾ *pilou* is een pluizige katoenstof.

teloorgang van de vlasnijverheid nog steeds aangroeit, terwijl de inkomsten gelijk blijven. De volgende winter wordt de toestand rampzalig: vooreerst kunnen ook de Burgerlijke Godshuizen financieel niet meer voldoen aan de noden van zieken, ouderlingen en invaliden. In 1846 raken voor beide instellingen de geldmiddelen volledig uitgeput. Het aantal armen neemt schrikbarend toe. Op 17 november deelt men aan de gouverneur mee dat nu 65 tot 80 zieken en 60 bejaarden en gehandicapten zijn opgenomen in de Burgerlijke Godshuizen. Op 26 januari stijgt hun aantal respectievelijk tot 68 en 86. De toestand van het weldadigheidsbureau wordt als kritiek ervaren. De hoge graanprijs wordt als boosdoener bestempeld. De situatie blijft ook de volgende jaren aanhouden.

Op 9 mei 1850 is het aantal zieken, ouderlingen en invaliden in de Burgerlijke Godshuizen aangegroeid tot 180. Het rapport van 28 januari 1852 spreekt van 183, nadien schommelt hun aantal opnieuw tussen 140 en 180. De Burgerlijke Godshuizen worden onder het burgemeesterschap van burgemeester Pierre Vrancx naar behoren bestuurd, maar het weldadigheidsbureau blijft over onvoldoende middelen beschikken. Na jaren komt hierin verandering: op 8 juli vindt het stadsbestuur voor het eerst dat de financiële situatie van het bureau bevredigend is. Dit betekent ook een sterke terugval van behoeftige burgers. Op 5 maart 1853 spreken de bewindslieden opnieuw van financiële tekorten. Op 1 september van dat jaar is in de Burgerlijke Godshuizen het aantal zieken teruggevallen op 25 à 30 en het aantal ouderlingen en invaliden op 70, de volgende jaren schommelt hun totaal aantal

tussen 130 en 150. Het weldadigheidsbureau doet het in de herfst van 1853 even beter, maar door de duurte van de levensmiddelen kampt men de volgende wintermaanden met een financieel tekort om de minstbedeelden bij te staan. De volgende jaren en dit tot 1860 kan het bureau zijn taak naar behoren vervullen en worden de armen in de stad geholpen.

Besluit

Het verplicht opstellen van de morele verslagen door de Oost-Vlaamse steden in 1831-1860 is voor het provinciebestuur zeker een goede zaak geweest. Aanvankelijk bieden een groot aantal besturen uitgebreid informatie over talrijke deelaspecten van het stadsleven. Jammer genoeg is Geraardsbergen hierop een uitzondering, zodat we ons tevreden moeten stellen met een summiere inlichtingenstroom. We mogen de toenmalige stadsadministratie dan ook een gebrek aan openheid en transparantie verwijten. Gelukkig zijn er nog de maandelijkse politieverlagen inzake criminaliteit en rampen. Zij stofferen enigszins de karig opgestelde morele statistieken. Interessant wordt het wanneer jaar na jaar en maand na maand alle morele rapporten van de hele provincie met elkaar worden vergeleken, wat een grondige studie op zichzelf vergt.

We kunnen Geraardsbergen in de periode 1830-1860 typeren als een rustig provinciestedje met een lage graad van criminaliteit, nog sterk agrarisch georiënteerd en met een eenzijdig gerichte economie. Tijdens de jaren 1840 is het pauperisme onder de bevolking groot en blijft het stadsbestuur om reden van geldgebrek gelaten

toezien. Niet de bewindslieden maar een aantal burgers geven het volgende decennium de lokale economie een sterke impuls. Mede door een betere infrastructuur (het spoor en de omstreeks 1868 gekanaliseerde Dender) zal Geraardsbergen de volgende decennia uitgroeien tot een bloeiend commercieel en industrieel centrum (lucifers, sigaren, textiel) in Zuid-Oost-Vlaanderen.

Ten slotte heeft de stad in deze periode betrekkelijk weinig brandrampen doorgemaakt (gemiddeld een om de drie jaar), maar toch reden genoeg om een brandweerkorps op te richten, opnieuw dank zij de inzet van bereidwillige burgers.

(Wordt vervolgd)

Jacques DE RO
Tel. 09 225 40 22
jacques.de.ro@telenet.be